

CSATTOGÓ SZÉLBEN

Részletek Annus József¹ kiadatlan visszaemlékezéseiből

Közreadja: Annus Gábor

Édesapám a Tiszatájtól való emlékezetes eltávolításuk után, szinte pontosan 30 éve, 1986 novemberében kezdett hozzá a lap szerkesztőségében töltött közel tizenhét évének megírásához. Sajátos kronológiát követve, a történet végével, a laptól való eltávolításának megírásával kezdte, de ennek a fejezetnek az elkészültével megíratatlannak érezte az ún. „szép napok, szép emlékek” időszakát.

Amolyan saját magának való gyónás lett belőle, melyhez a következő „használati utasítást” mellékelte: **„Ha Isten és sors engedi, hogy valamikori fölhasználásáról magam dönthetek, akkor nincs mit hozzátennem. Ha családomra marad, tőlük azt kérem, bölcsen rendelkezzenek vele: csak arra érdemes ember kezébe adják s arra érdemes időben.”**

A következőkben – ha az egész szöveget nem is – de néhány izgalmasabb részletet olvashatnak ezekről a tanulságos időkről. Sajnos a sors nem engedte, hogy a kéziratról maga döntsön, és egyelőre az arra érdemes idők sem látszanak...

(A. G.)

Meg kell írnom ezt a históriát, hiszen a Tiszatáj abban az időben a magyar szellemi élet egyik figyelmet érdemlő műhelye volt. Benne éltem, egy kicsit ő is bennem és belőlem is élt.

Az 1985 decemberi számban hoztuk Csoóri Sándor Bábolna esszéjét, amely Sára Sanyi filmjének ürügyén beszél erről a különös vállalkozásról. Az esszé egy mondata, pontosabban kettő, így fest: *„Mennyire egyszemélyes vállalkozás Bábolna? Annyira, mint a Kádár-rendszer?”* Bizonyosra veszem, hogy itt állt meg a „hivatalos olvasók” piros (vagy kék) ceruzája. Pedig előbb is megállhatott volna, ott ahol a miénk, az enyém megállt, amikor nyomdába küldtük ezt a ragyogó írást. Ott, ahol Burgert Róbertől szólva Sándor elmondja, hogy a sok bölcs ügyesességgel, leleménnyel, sőt színészi képességekkel megáldott ember hosszú nyilatkozatában úgy tárul föl, mintha „közben az értékek elrejtésén” is munkálkodnia kellene.

¹ Annus József (1940–2005) író, szerkesztő. 1970–1971-ben a Tiszatáj című irodalmi folyóirat segéd-szerkesztője, 1971–1972-ben olvasószerkesztője, 1972–1986 között főszerkesztő-helyettese. 1986-ban a lap működését felfüggesztették, őt állásából eltávolították. 1989-ben rehabilitálták.

Igen, az *értékek elrejtésén*. Az idegeinkbe ivódott ez az abszurditás: jót, fontosat, hasznosat – már-már csak suttyomban. Akinek veréb van a kalapja alatt, az ne nagyon emelgesse a fejfedőt, mondja a népi bölcsesség. De hát milyen verebeket is őrizgetünk mi a kalapunk alatt? Ilyesfélétet, mint ez az őszinteségtől megszépült esszé.

Efféléken töprengtem a kinyomott szám fölött még december elején, amikor csörgött a telefon. S. J. osztályvezető magához rendelt a helyi „fehér házba”. Az utcán rohanva Csoóriból készültem. Csak ez a közlemény jöhet szóba, súgta a sokéves gyakorlat. De az osztályvezető (most éppen lila) cenzori tolla nem a Csoóri-esszé sorait húzgálta alá, hanem valahol a 60–70. oldal között egy vers néhány sora öltözött lilába. Nagy Gáspár verse volt az, méghozzá a Szerettem az őszi nőket című, amelyet én első olvasásra igencsak telitalálatú, kedves költeménynek minősítettem. A magam gyönyörűségére többször is elolvastam a játékos-szomorú sorokat. (Ilyenekre emlékeztem például: „...*fák példáján vetkezőket, igen – a velem vétkezőket...*” Vagy mindjárt az elején: „*Szerettem az őszi nőket, érett szeptemberedőket...*”)

– Hogy adhattátok ezt le? – lökte elém hanyagul a kinyitott lapot az osztályvezető. – Ebből, édesapám, nagy pofon lesz. Én mondom, nagy pofon!

Nem töltöm az időt a szemüvegem keresgélésével. Távolra tartom a kinyitott folyóiratot, az izgalomtól azonban most a garmond betűket sem látom.

– Olvasom én, apám! – int az osztályvezető. – Illetve *mondom*, mert már tudom kívülről, a szentségit! No, itt van: „... *az októberi lobogókat / novemberben elhagyókat / mint elúszó gyors hajókat...*” Hát erről van szó! Egyértelmű, nem?

– Igen, persze. Csak nem tudom, szerinted mi az az egy értelem?

– Ne ízéljük egymást, öreg! Mikor volt az, amikor az októberi lobogókat elhagyták novemberben? No, ugye! Egyértelmű, hogy a fiú mire gondol.

– Na ne!

– Miért, szerinted ez a két sor is azokra az őszi nőkre vonatkozik?

– A legnagyobb mértékben. És ehhez még csak bonyolult esztétikai vagy pszichológiai elemzés se kell. Pőre nyelvtani magyarázata van: a „lobogók” itt nem többes főnév, hanem melléknév, melléknévi igenév, ha jól emlékszem még a terminológiára és nem változtatták meg azóta...

– Józsi, Józsi, ne akarj már engem is megetetni! Aranyapám! Gondolkodjatok valami hihetőbb magyarázaton, mert ezt nem fogadják el. Ismétlem: én úgy érzem, most nagy pofon lesz... De igazoló jelentés bizonyosan. Na, áldás-békesség...

Másnap reggel sápadtan ülünk a redakcióban. Telefoncsörgés riaszt. A kislány beszél, engem kérnek.

– Hát, édesapám – mondja a telefonban az osztályvezető –, ezek a fönti okos mackók még engem is majdnem megetettek. Hát az tényleg nem főnév! Melléknév, a szentségit neki! Mit mondana ezeknek szegény Tóth Dezső? Most látszik csak, mekkora veszteség...

– Hát igen, ő nem hiányzott az iskolából, amikor a szófajokat tanították...

– Apám, és még... Nade, elég... Ennyi. Heló.

Összenézünk. Nem kellett mondanom, miről volt szó. Az erős hang hallható volt az egész szobában.

Megkönnyebbülve bort bontottunk.

Alig telt el egy fél év, már a júniusi lapszám is kint sárgállott az újságosbódék üvege mögött, és se egy hűmmögő megjegyzés, se egy rosszalló telefon, még egy kiszivárogtatott fenyegetés sem érkezett. Már a júliusi szám tördelésén, imprimálásán is túl voltunk, az augusztusi korrektúrák egy része is csörgedezett már vissza a szedőteremből. Az időszaknak megfelelő nyugalommal mentünk hát június 25-én délelőtt a Kincskereső táborba Újszegedre, ahol vagy száz gyerek előtt beszéltünk Olasz Sanyival a szerkesztés „műhelytitkairól”, mit sem sejtve arról, hogy bent a házban már folyik a hajtóvadászat flekkek és hasábok után. Pedig a pánik ott már reggel kitört s zajlott még akkor is, amikor mi a táborból visszaérkeztünk.

Rövid idő alatt ennyit sikerült megtudnunk: tegnap (június 24-én) este a Tájékoztatási Hivatal egy osztályvezető-helyettese leszólt – miután az új igazgató nem volt itthon, ezért – a vállalati főkönyvelőnőnek, hogy a lap júliusi számának teljes anyagát (kézirat, hasáblevonat) azonnal szedjék össze, és szigorú számozással további intézkedésig a páncélszekrénybe zárják be. Ugyanilyen értelmű telefonutastást kapott a nyomda (ugyancsak új) igazgatója, azzal a különbséggel, hogy ő a már kinyomott íveket (4 ív ilyen volt) és az ólmot is zárja el. Jellemző gondolkodásunkra, hogy figyelmünket úgyszólván kizárólag a júliusi szám tartalom-jegyzékére irányítottuk, azt latolgatva, vajon mivel is lehet itt a baj, miért e kapkodás, intézkedés, riadalom. Nem találtunk semmit. Nyilván fatális félreértésről, kishivatalnoki túlkapásról vagy efféléről lehet szó, két nap múlva jön majd egy újabb telefon, s ez az egész megmarad rossz álmoknak. Mindez hihetőnek tetszett, s ez már-már megnyugtatót bennünket: jön majd az a megváltó telefon hamarosan.

Az nem jött, ellenben érkezett az igazgatói szobába (ahová minket hívtak át ezúttal, tehát a beszélgetés nem is a szerkesztőségben zajlott) S. J. osztályvezető és famulusa. Kiterítették az asztalra a sárga számot, a *júniusit*, mondván: szíveskedjünk megmondani, miként értelmeztük Nagy Gáspár A fiú naplójából c. versét, mert ezzel bizony nagy bajok vannak. Felváltva olvastuk, hűmmögtünk, olyasfélét emlegetve, hogy rosszkedvű vers ugyan, de hát nagyon sok ilyen jelenik meg, stb.

A vendégek vészjósló tekintettel távoztak, kérdésünkre megjegyezve, hogy a júliusi szám leállításáról továbbra sincs semmiféle információjuk, sőt elképzelésük sem. Ebben az ügyben azonban folytatása lesz a dolognak, odafönt valamilyen testület elé kerül a dolog. (Eszünkbe nem jutott akkor, hogy a legmagasabb testületről van szó, de ezt alighanem vendégeink se tudták.)

A szerkesztőségi szobában aztán megindult a verselemzés.

Aligha kapott négy-öt verssor ekkora figyelmet az utóbbi évtizedben. Azt, hogy az első sorok – „... *S a csillagos estben ott susog immár harminc / évgyűrűjével a drága júdásfa: ezüstnyár reze / susog a homály követekének útján...*” – kifejezetten Kádár János személyére céloznak, akkor is baromságnak tartottam, annak tartom ma is. Pedig igen sokszor próbálták szuggerálni nekünk, hogy ismerjük el: a vers erről szól, a harminc év előtti árulásról, a harminc év alatt elrontott lehetőségről, stb.

A magam olvasata szerint a versben egykori barátokról vagy annak hitt társakról van szó, de hát ez a magyarázat soha nem keltett figyelmet, akárhányszor mondtam is el később. De ott még nem tartunk, csak június utolsó napjainál.

Július első napjai aztán megint mozgalmasak lesznek. Megtudjuk, hogy 4-én, pénteken kerül ügyünk a megyei párt vb elé, az ülés eredményét még aznap délután ki is hirdetik nekünk. Aznap kettőkor már ott ültünk a plénum előtt. Jelen volt Mocár, Tóth Béla, a hivataloséktól K. J. ideológiai titkár, Sz. G. L. megyei elnökhelyettes és S. J. osztályvezető, továbbá K. A., a lapkiadó majdnem új igazgatója.

Az ideológiai titkár viszonylag röviden ismerteti a vb állásfoglalását. Apró tiszteletkört tesz, főlemlítve a folyóirat ismert erényeit, majd nyomban átvált a hibák lajstromozására, mert – ez a koncepció egyik fő pontja – sorozatos „közléspolitikai hibák” estek, ennek része Nagy Gáspár verse a júniusi számban, amely olyan durván támadja az elmúlt 30 év eredményeit, hogy ez már szigorú intézkedéseket kíván. Ennek egyik része, hogy a lap előállításának munkálatait máris leállították, a továbbiakban a VB javasolja a szerkesztőség munkájának felfüggesztését mindaddig, amíg újabb döntés nem születik. E döntés előkészítésére a VB pártvizsgálatot rendel el a szerkesztőség ellen. A vizsgáló bizottság vezetője Sz. S., városi első titkár, tagjai: G. M. nyugdíjas titkár, R-né, az új megyei művelődési osztályvezető, H. F. festőművész, aki a megyei pb tagja. E bizottság mindenkit meghallgat és 60 napon belül jelentést tesz. Minden további intézkedést majd azután tesz meg a VB. Mindez nem jelenti, hogy mi az utcára kerülünk, a fizetés a felfüggesztés időtartamára természetesen jár. Egy kérdésre – Vörös Laci tette föl így: bemehetünk-e a szerkesztőségbe, mondjuk maszek-dolog elhozása céljából, mert nekem például ott van még a névnapi pezsgőm... – válaszolva elmondta, hogy a helyiségek természetesen nem lesznek beszögelve, s különben sem akarja senki becsapni az ajtót, a kibontakozás útját kell keresni s ebben mi is legyünk segítségre, bár ennek a kibontakozásnak az első számú összefogója – így mondta: „gesztora” – T. B. elvtárs, aki az előzetes beszélgetésben is konstruktív (ekkor még nem sejtettük, *mennyire* konstruktív!) hozzáállást tanúsított. Bennünket burkoltan megfenyegetett, hogy nem kell ám fűhöz-fához szaladozni, őket támogassuk, akik a „kibontakozás útját” keresik.

Július 8-án aztán megérkezik B. R. államtitkár levele, amely visszavonja a lapengedélyt, tehát hivatalosan betiltja a közel 40 éves Tiszatájt.

Nem az intő figyelmeztetésre, hanem saját meggyőződéseme hallgatva nem kezdek el tucatszám leveleket írni. Minek? Akikre tartozik vagy tartozna az ügy, úgylis tudják, másokat miért böszítenék? S különben is: hiszek a józan észben. Nem lehet, hogy egy ilyen vállalkozást (akármilyen gonosz aknamunka folyt is ellene) a kultúrpolitika csak úgy szeszélyből szétrúgjon. Nem lehet, hogy erre a fórumra ne legyen szükség. Ha pedig szükség van, akkor nem verik szét. Ne okozunk hát felesleges komplikációkat.

Az illúzióknak és a bávatag reménykedésnek egy levél vet véget, amely szeptember 18-ra a megyei fegyelmi bizottság elé „*invitál* (így a levél) meghallgatásra, miután „*az MSZMP Csongrád Megyei Végrehajtó Bizottsága – a Tiszatáj című folyóirat szerkesztőségénél folytatott pártvizsgálat alapján – kezdeményezte az Ön párt fegyelmi felelősségének a megállapítását.*”

Reggel nyolckor bemegyek a helyi „Fehér Házba” s ezzel megkezdődik ennek a több hónapos procedúrának legszomorúbb másfél órája. Ha nem néznék ki időnként az ablakon, s nem látnám az eliramló Ladákat, Opeleket, Golfokat, még azt hihetném, Pobjedák hörögnek ott lent s 1951-et, esetleg 57-et írunk.

„Megrovás” fokozatú büntetésben részesültem.

„*Ismeritek a megyei vb határozatát – hallottam. – Lehetne rajta vitatkozni, dehát most nem azért vagyunk itt... . Intézkedni fogunk, hogy áthelyezéssel történjék a munkahelyváltás. Úgy tudom, te Sanyi, szívesen mennél a főiskola magyar tanszékére, te pedig, Jóskám, talán a múzeumba. Hogy ott mi lesz a dolgod, még nem tudjuk pontosan, ezt majd közösen ki kell találni. Ha például a szegedi napilapok történetét dolgoznád föl... De ezt majd meg kell még beszélni.*”

A munkakönyvemet később küldték át, így csak november 17-én írtam ki magam a megyei lapkiadótól, a Cégtől, ahol ezek szerint 1968. április 16-tól 1986. november 1-ig álltam alkalmazásban, mint újságíró. 1986. november elsejétől – ez kerül az új rovatba – a Csongrád Megyei Múzeumok Igazgatósága a munkáltatóm. Alkalmaztatási minőségem: „gyűjteménykezelő”. Szép. Majdnem olyan elegáns már, mint Féja Gézáé volt éveken át Békéscsabán, a könyvtárban: „raktárnok”.

Aznap a postaládában a küldemények között találok a jó Utassy Dzsó levelét is. A maga tiszta naivitásával írja: „*Én ebben a szörnyűségben is látok valami örömet. Rég el akartam már mondani neked, most itt az ideje. Tudod-e, mennyit gondolkodtam már azon, hogy egy ilyen kitűnő kvalitású íróember, mint te vagy, megengedheti-e magának azt a fényűzést, hogy az írás rovására lapot szerkesszen? Kitűnően, igaz, és ezt az egész ország tudja. Dehát neked végül is novellákat, regényeket kellene írnod...*”

Tudom én, hogy lenne még pár dalom, tudnék regényt és novellát, talán még használható drámát is írni. Életművem (ha van, ha lesz egyáltalán) fontosabb, mert hasznosabb részének azonban én a szerkesztést tartottam mindig. Ezért nem egy jó

(olykor talán nagy) témámat „*vígan szegre akasztottam*”... ha szélnek kellett feszülni. Magam elé képzelve közben Farkas Árpí szép okos fejét, amint kissé előrebil-lentve mondja a sort: „*Élni hó alatt is lehet jó, de csattogó szélben érdekesebb...*”